

Maciej Gromadzki

Jadwiga Gromadzka

Arkadiusz Sikora

Maria Wieloch

Zakład Ornitologii PAN

Zakres ochrony ptaków i zasady gospodarowania na obszarach proponowanych do objęcia ochroną jako obszary specjalnej ochrony, powoływane w ramach systemu NATURA 2000 w Polsce

Uznanie obszaru za obszar szczególnej ochrony (OSO) pociąga za sobą zarówno pewne ograniczenia, jak i ukierunkowania prowadzonej na tym obszarze gospodarki, wymusza także podjęcie pewnych zabiegów ochrony czynnej. Stwierdzenie to nie odnosi się do tych obszarów, które niezależnie od uznania za OSO, objęte są innymi formami ochrony przyrody, takimi jak park narodowy, rezerwat przyrody czy park krajobrazowy. Na obszarach takich obowiązują zapisy odpowiednich planów ochrony.

Jednakże znaczna część OSO, w tym przeważająca część zajętego przez tę formę ochrony arealu powierzchni, stanowić będzie odrębną formę ochrony, z którą będą się wiązać określone wymogi i ukierunkowania. Ponieważ podstawą funkcjonowania OSO powinna być zasada równowagi ochrony i gospodarki, wprowadzane ograniczenia powinny mieścić się w zakresie ograniczeń przewidzianych dla parków krajobrazowych, w których również obowiązuje ta sama prawidłowość. Należy tu jednakże zwrócić uwagę na odmienny zakres ochrony w parkach krajobrazowych, od tego który będzie wprowadzany w OSO.

Podstawowe różnice formalne między parkiem krajobrazowym a OSO polegają na odmiennym sposobie ich powoływania i odmiennym zakresie podejmowanej ochrony. Sposób powoływania obu form ochrony w niniejszych rozważaniach można pominąć, jednakże zakres ochrony jest tu niezwykle istotny. Zadaniem parku krajobrazowego jest tzw. trójochrona, czyli ochrona występujących na jego obszarze elementów przyrody (w odniesieniu do przyrody ożywionej wszystkich cennych elementów flory i fauny), ochrona

krajobrazu naturalnego i ochrona krajobrazu kulturowego. Zadaniem obszaru szczególnej ochrony (OSO) jest ochrona przestrzeni życiowej ptaków, w dodatku pojmowanej w ograniczeniu do gatunków wymienionych w załączniku 1 Dyrektywy Ptasiej UE oraz innych gatunków ptaków przelotnych, czy też zimujących, występujących w dużych koncentracjach. Zakres tej ochrony będzie zróżnicowany, w zależności od występujących na obszarze ptaków oraz od reprezentowanych tu typów krajobrazu naturalnego, z którym ptaki te są związane.

Mówiąc o ochronie przestrzeni życiowej ptaków, mówimy zarówno o zachowaniu określonego typu krajobrazu, jak i o zachowaniu bądź odtworzeniu niektórych elementów tego krajobrazu, ultymatywnych dla określonych ptaków, a nawet elementów poszczególnych budujących go siedlisk. Wskazać tu należy, że w krajobrazie określone gatunki ptaków wykorzystują tylko pewne jego elementy, przede wszystkim te, które zaspakajają ich (1) wymogi gniazdowe, (2) wymogi pokarmowe (żerowiskowe) oraz (3) wymogi odpoczynku (noclegowiska). Wymóg (2) i (3) mają szczególne znaczenie dla ptaków nielegowych, wymóg (1) i (2) są istotne dla ptaków lęgowych, dla których spełnienie wymogu (1) zazwyczaj zaspakaja również potrzeby wynikające z wymogu (3).

Występujące w Polsce ptaki, objęte załącznikiem 1 Dyrektywy Ptasiej, a także inne gatunki, chronione na podstawie postanowień tej Dyrektywy, zamieszkują bardzo zróżnicowany krajobraz, w ramach którego można mówić o krajobrazie leśnym, krajobrazie obszarów wodno-błotnych, krajobrazie rolniczym oraz krajobrazie morskim. Podział gatunków na grupy związane z określonym typem krajobrazu jest w wielu przypadkach czysto umowny, gdyż wiele z nich korzysta z siedlisk reprezentowanych w odmiennych krajobrazach, bądź to równocześnie, bądź też w różnych fazach swego cyklu rocznego. Przypisanie gatunku do określonego typu krajobrazu, przedstawione w dalszej części tekstu, było więc sprawą wyboru, którego dokonując kierowano się tymi wymogami, których spełnienie decyduje ultymatywnie o trwałym występowaniu danego gatunku w naszym kraju. W przypadku gatunków lęgowych za najważniejsze uznano wymogi decydujące o gniazdowaniu gatunku w Polsce.

Ptaki krajobrazu leśnego przedstawiono w tabeli 1. Są to wszystko ptaki lęgowe, dla których warunkiem gniazdowania jest bądź to obecność jakiegoś elementu tego krajobrazu, bądź też obecność tego krajobrazu jako całości, gdyż różne ich wymogi są zaspokajane przez odmiennie, ale mieszczące się w ramach tego krajobrazu siedliska. W grupie tej znalazły się zarówno gatunki typowo leśne, jak kuraki, dzięcioły czy niektóre ptaki drapieżne, jak i gatunki gniazdujące w lesie, a żerujące poza nim, jak np. inne ptaki drapieżne. Proponowany

zakres wymaganych sposobów gospodarowania zasobami przyrody krajobrazu leśnego w zasadzie nie wykracza poza zapisy ustawy o ochronie przyrody oraz te, które wynikają z zasad zagospodarowania lasów, objętych leśnymi kompleksami promocyjnymi.

Lęgowe w Polsce gatunki ptaków wodno-błotnych przedstawiono w tabeli 2. Ptaki te podzielono na ptaki jezior i innych zbiorników wody stojącej, ptaki dolin rzecznych, ptaki zarośniętych zbiorników i torfowisk oraz ptaki wybrzeża morskiego. Proponowane zasady gospodarowania tymi siedliskami są bardzo zróżnicowane; jako działania wspomagające zabiegi ochronne zaproponowane są programy rolno-środowiskowe, które powinny objąć doliny rzek, zarówno w międzywalu jak i poza nim.

Lęgowe w Polsce ptaki krajobrazu rolniczego zestawiono w tabeli 3. Warunkiem pomyślnego występowania tych ptaków jest zachowanie ekstensywnego krajobrazu rolniczego, a drogą osiągnięcia tego celu jest podjęcie programów rolno-środowiskowych na obszarach specjalnej ochrony obejmujących tereny rolnicze.

Gatunki wymienione w załączniku 1 Dyrektywy Ptasiej, w Polsce nie gniazdujące, ale pojawiające się w kraju regularnie w okresie poza lęgowym, lub gniazdujące sporadycznie, zestawiono w tabeli 4. Obiektem ochrony w przypadku tych gatunków powinny być koncentracje wędrowkowe i zimowiskowe ptaków wodno-błotnych, występujące na obszarach morskich (wody otwarte i wybrzeża), na śródlądowych zbiornikach wodnych oraz na obszarach błotnych.

Gatunki wymienione w załączniku 1 Dyrektywy Ptasiej, w Polsce nie gniazdujące i pojawiające się w kraju nieregularnie lub przystępujące do lęgów w Polsce wyjątkowo zestawiono w tabeli 5. Proponowanym zakresem ochrony tych gatunków jest ochrona gatunkowa i nie widzimy tu celu proponowania innych zapisów lub działań.